

תוכנה 1 בשפת Java

שיעור מספר 4: "חוזים"

בית הספר למדעי המחשב
אוניברסיטת תל אביב

על סדר היום

סיכום ביניים

חוזים

מה ראינו עד עכשיו?

■ משתנים ושדות:

- משתנה מקומי מול שדה
- שדה סטטי ולא סטטי
- מיקום על ה stack או על ה heap
- מועד היווצרות ומשך קיום
- האם קיים אתחול דיפולטי?

■ שירותים:

- שירותי מופע מול שירותים סטטיים

מה ראינו עד עכשיו

■ הגדרת מחלקות חדשות:

■ שדות

■ בנאים (כולל בנאי דיפולטי)

■ שימוש ב `this`

■ `records`

חוזים

לקוח וספק במערכת תוכנה

- **ספק** (supplier) – הוא מי שקוראים לו (לפעמים נקרא גם שרת, server)
- **לקוח** (client) הוא מי שקרא לספק או מי שמשתמש בו (לפעמים נקרא גם משתמש, user). דוגמא:

```
public static void doSomething () {  
    // doing...  
}
```

```
public static void main (String[] args) {  
    doSomething ();  
}
```

- בדוגמא זו הפונקציה `main` היא **לקוחה** של הפונקציה `doSomething ()`
- `doSomething` היא **ספקית** של `main`

לקוח וספק במערכת תוכנה

- הספק והלקוח עשויים להיכתב בזמנים שונים, במקומות שונים וע"י אנשים שונים ואז כמובן לא יופיעו באותו קובץ (באותה מחלקה)

```
public static void doSomething () {  
    // doing...  
}
```

Supplier.java

```
public static void main (String [] args) {  
    doSomething ();  
}
```

Client.java

- חלק נכבד בתעשיית התוכנה עוסק בכתיבת **ספריות** – מחלקות המכילות אוסף שרותים שימושיים בנושא מסוים
- כותב הספרייה נתפס כספק שרותים בתחום (domain) מסוים

פערי הבנה

- חתימה אינה מספיקה, מכיוון שהספק והלקוח אינם רק שני רכיבי תוכנה נפרדים אלא גם לפעמים נכתבים ע"י מתכנתים שונים עשויים להיות פערי הבנה לגבי תפקוד שרות מסוים

- הפערים נובעים ממגבלות השפה הטבעית, פערי תרבות, הבדלי אינטואיציות, ידע מוקדם ומקושי יסודי של תיאור מלא ושיטתי של עולם הבעיה

- לדוגמא: נתבונן בשרות `divide` המקבל שני מספרים ומחזיר את המנה שלהם:

```
public static int divide(int numerator, int denominator)
{...}
```

- לרוב הקוראים יש מושג כללי נכון לגבי הפונקציה ופעולתה
- למשל, די ברור מה תחזיר הפונקציה אם נקרא לה עם הארגומנטים 6 ו-2

"Let us speak of the unspeakable"

■ אך מה יוחזר עבור הארגומנטים 7 ו- 2 ?

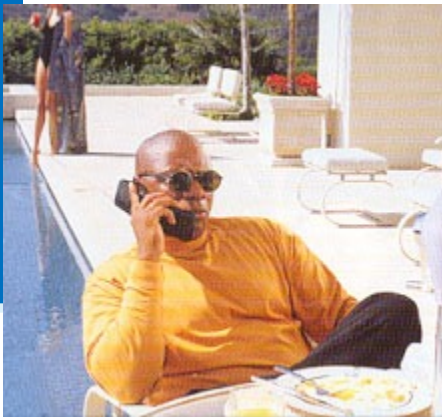
■ האם הפונקציה מעגלת למעלה?

■ מעגלת למטה?

■ ועבור ערכים שליליים?

■ אולי היא מעגלת לפי השלם הקרוב?

■ ואולי השימוש בפונקציה **אסור** בעבור מספרים שאינם מתחלקים ללא שארית?

■ מה יקרה אם המכנה הוא אפס?

■ האם נקבל ערך מיוחד השקול לאינסוף?

■ האם קיים הבדל בין אינסוף ומינוס אינסוף?

■ ואולי השימוש בפונקציה **אסור** כאשר המכנה הוא אפס?

■ מה קורה בעקבות שימוש **אסור** בפונקציה?

■ האם התוכנית **תעוף**?

■ האם מוחזר **ערך שגיאה**? אם כן, איזה?

■ האם קיים משתנה או מנגנון שבאמצעותו ניתן לעקוב אחרי שגיאות שארעו בתוכנית?

יותר מדי קצוות פתוחים...

■ אין בהכרח תשובה נכונה לגבי השאלות על הצורה שבה על divide לפעול

■ ואולם יש לציין במפורש:

■ מה היו ההנחות שביצע כותב הפונקציה

■ במקרה זה הנחות על הארגומנטים (האם הם מתחלקים, אפס במכנה וכו')

■ מהי התנהגות הפונקציה במקרים השונים

■ בהתאם לכל המקרים שנכללו בהנחות

■ פרוט ההנחות וההתנהגויות השונות מכונה החוזה של הפונקציה

■ ממש כשם שבעולם העסקים נחתמים חוזים בין ספקים ולקוחות

■ קבלן ודיירים, מוכר וקונים, מלון ואורחים וכו'...

עיצוב על פי חוזה (design by contract)

- בשפת Java אין תחביר מיוחד כחלק מהשפה לציון החוזה, ואולם אנחנו נתבסס על תחביר המקובל במספר כלי תכנות
- נציין בהערות התיעוד שמעל כל פונקציה:
 - **תנאי קדם (precondition)** – מהן **ההנחות** של כותב הפונקציה לגבי הדרך התקינה להשתמש בה
 - **תנאי בתר (תנאי אחר, postcondition)** – **מה עושה הפונקציה**, בכל אחד מהשימושים התקינים שלה
- נשתדל לתאר את תנאי הקדם ותנאי הבתר במונחים של ביטויים בולאנים חוקיים ככל שניתן (לא תמיד ניתן)
- שימוש בביטויים בולאנים חוקיים:
 - מדויק יותר
 - יאפשר לנו בעתיד **לאכוף** את החוזה בעזרת כלי חיצוני

חזרה אפשרי ל- divide

```
/**
```

```
* @pre denominator != 0 ,
```

```
    $ret * denominator + (numerator%denominator) == numerator
```

$\frac{\text{numerator}}{\text{denominator}}$

$\frac{\text{numerator}}{\text{denominator}}$ השארית של

מונה

$$|\$ret * denominator| \leq |numerator| \quad \Rightarrow \quad |\$ret| \leq \left| \frac{numerator}{denominator} \right|$$

```
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

- התחביר מבוסס על כלי בשם Jose
- לפעמים החזרה ארוך יותר מגוף הפונקציה

חזרה אפשרי אחר ל- divide

```
/**
 * @pre (denominator != 0) || (numerator != 0) ,
 *      "you can't divide zero by zero"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator > 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MAX_VALUE
 *      "Dividing positive by zero yields infinity (MAX_INT)"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator < 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MIN_VALUE
 *      "Dividing negative by zero yields minus infinity (MIN_INT)"
 *
 * @post Math.abs($ret * denominator) <= Math.abs(numerator) ,
 *      "always truncates the fraction"
 *
 * @post (denominator != 0) $implies
 *      (($ret * denominator)+(numerator % denominator)) == numerator,
 *      "regular divide"
 */
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

תנאי קדם סובלניים מסבכים את מימוש הפונקציה – כפי שמתבטא בחזרה

החזזה והמצב

- חזזה של שרות אינו כולל רק את הארגומנטים שלו
- תנאי קדם של חזזה יכול להגדיר **מצב** (תמונת זיכרון, ערכי משתנים) שרק בו ניתן לקרוא לפונקציה
- לדוגמא: במחלקה מסוימת קיימים שרות **המאתחל** מבנה נתונים ושרות **הקורא** מאותו מבנה נתונים (שדה מחלקה)
- תנאי הקדם של שרות הקריאה יכול להיות שמבנה הנתונים כבר אותחל ושנתרו בו הודעות
- נשים לב שמימוש השירות `getFib` (בשקף הבא) מתעלם לחלוטין מהמקרים שבהם תנאי הקדם אינו מתקיים
- המימוש לא בודק את תנאי הקדם בגוף המתודה

סדרת פיבונצ'י

```
public static int MAX_VAL = 40;
public static long [] fibSeries = new long[MAX_VAL];
private static boolean isIntialized = false;

/**
 * @post isIntialized() , "object is initialized"
 */
public static void init(){
    //for 0 <= i < MAX_VAL, fibSeries[i]=fib(i), where:
    //fib(i) = fib(i-1) + fib(i-2)
    //fib(0) = 0, fib(1) = 1
    isIntialized = true;
}

public static boolean isInitialized() {return isIntialized;}

/**
 * @pre isIntialized() , "you must be initialize in first"
 * @pre 0 <= n < MAX_VAL
 * @post "return the nth fibonacci element"
 */
public static long getFib(int n){ return fibSeries[n]; }
```

האם המימוש עומד
לגמרי בתנאי
החוזה?
אם לא, כיצד ניתן
לתקן אותו?

סדרת פיבונצ'י

```
public static final int MAX_VAL = 40;
private static long [] fibSeries = new long[MAX_VAL];
private static boolean isIntialized = false;

/**
 * @post isIntialized() , "object is initialized"
 */
public static void init(){
    //for 0 <= i < MAX_VAL, fibSeries[i]=fib(i), where:
    //fib(i) = fib(i-1) + fib(i-2)
    //fib(0) = 0, fib(1) = 1
    isIntialized = true;
}

public static boolean isInitialized() {return isIntialized;}

/**
 * @pre isIntialized() , "you must be initialize in first"
 * @pre 0 <= n < MAX_VAL
 * @post "return the nth fibonacci element"
 */
public static long getFib(int n){ return fibSeries[n]; }
```


שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו

- שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו
- גם לא "ליתר ביטחון"
- אם שרות בודק תנאי קדם ופועל לפי תוצאת הבדיקה, אזי יש לו התנהגות מוגדרת היטב עבור אותו תנאי – כלומר הוא אינו תנאי קדם עוד
- אי הבדיקה מאפשרת כתיבת מודולים "סובלניים" שיעטפו קריאות למודולים שאינם מניחים דבר על הקלט שלהם
- כך נפריד את בדיקות התקינות מהלוגיקה העסקית (business logic) כלומר ממה שהפונקציה עושה באמת
- גישת תיכון ע"פ חוזה סותרת גישה בשם "תכנות מתגונן" (defensive programming) שעיקריה לבדוק תמיד הכל

חלוקת אחריות

■ אבל מה אם הלקוח שכח לבדוק?

■ זו הבעיה שלו!

■ החוזה מגדיר במדויק אחריות ואשמה, זכויות וחובות:

■ הלקוח – חייב למלא אחר תנאי הקדם לפני הקריאה לפונקציה
(אחרת הספק לא מחויב לדבר)

■ הספק – מתחייב למילוי כל תנאי האחר אם תנאי הקדם התקיים

■ הצד השני של המטבע – לאחר קריאה לשרות אין צורך לבדוק
שהשרות בוצע.

■ ואם הוא לא בוצע? יש לנו את מי להאשים...

דוגמא - חיפוש בינארי

```
/**
 * @param a An array sorted in ascending order
 * @param x a number to be searched in a
 * @return the first occurrence of x in a, or -1 if not
 *         exists
 *
 * @pre "a is sorted in ascending order"
 */
public static int findInSortedArray(int [] a, int x)
```

- האם עליה לבדוק את תנאי הקדם?
- כמובן שלא, בדיקה זו עשויה להיות איטית יותר מאשר ביצוע החיפוש עצמו
- ונניח שהיתה בודקת, מה היה עליה לעשות במקרה שהמערך אינו ממוין?
 - להחזיר -1?
 - למיין את המערך?
 - לחפש במערך הלא ממוין?
- על `findInSortedArray` לא לבדוק את תנאי הקדם. אם לקוח יפר אותו היא עלולה להחזיר ערך שגוי או אפילו לא להסתיים אבל זו כבר לא אשמתה...

חיזוק תנאי האחר

- אם תנאי הקדם לא מתקיים, לשירות מותר שלא לקיים את תנאי האחר כשהוא מסיים; קריאה לשירות כאשר תנאי הקדם שלו לא מתקיים מהווה תקלה שמעידה על פגם בתוכנית
- אבל גם אם תנאי הקדם לא מתקיים, מותר לשירות לפעול ולקיים את תנאי האחר
- לשירות מותר גם לייצר בסיומו מצב הרבה יותר ספציפי מזה המתואר בתנאי האחר; תנאי האחר לא חייב לתאר בדיוק את המצב שייווצר אלא מצב כללי יותר (תנאי חלש יותר)
- למשל, שירות המתחייב לביצוע חישוב בדיוק של e כלשהו יכול בפועל להחזיר חישוב בדיוק של $e/2$

חיפוש בינארי – ניסוח שונה לחוזה

```
/**
 * finds the index of v in a if present
 *
 * @pre a[i] <= a[i+1]
 *
 * @post a[j] == v $implies $ret == j
 * @post a[j] != v for all j
 *         $implies $ret == -1
 */
public static int findInSortedArray(int[] a, int v) {
    ...
}
```

חיפוש בינארי – עוד ניסוח לחזקה

```
/**
 * finds the index of v in a if present
 *
 * @pre a[i] <= a[i+1]
 *
 * @post $ret == j $implies a[j] == v
 * @post $ret == -1 $implies a[j] != v for all j
 * @post $ret >= -1 && $ret < a.length
 */

public static int findInSortedArray(int[] a, int v) {
    ...
}
```

דע מה אתה מבקש

■ מי מונע מאיתנו לעשות שטויות?

■ אף אחד

■ קיימים כלי תוכנה אשר מחוללים קוד אוטומטי, שיכול לאכוף את קיום החוזה בזמן ריצה ולדווח על כך

■ השימוש בהם עדיין לא נפוץ

■ אולם, לציון החוזה (אפילו כהערה!) חשיבות מתודולוגית נכבדה בתהליך תכנון ופיתוח מערכות תוכנה גדולות

החוזה והקומפיילר

- יש הבטים מסויימים ביחס שבין ספק ללקוח שהם באחריותו של הקומפיילר
 - למשל: הספק לא צריך לציין בחוזה שהוא מצפה ל-2 ארגומנטים מטיפוס `int`, מכיוון שחתימת המתודה והקומפיילר מבטיחים זאת
- ספק לא יודע באילו הקשרים (context) יקראו לו
 - מי יקרא לו, עם אילו ארגומנטים, מה יהיה ערכם של משתנים גלובלים מסויימים ברגע הקריאה
 - רבים מההקשרים יתבררו רק בזמן ריצה
- הקומפיילר יודע לחשב רק מאפיינים סטטיים (כגון התאמת טיפוסים)
- לכן תנאי הקדם של החוזה יתמקדו בהקשרי הקריאה לשרות
 - ערכי הארגומנטים
 - ערכי משתנים אחרים ("המצב של התוכנית")

טענות על המצב

- האם התוכנה שכתבנו נכונה?
- איך נגדיר נכונות?
- **משתמר** (שמורה, invariant) – הוא ביטוי בולאני שערכו נכון 'תמיד'
- נוכיח כי התוכנה שלנו נכונה ע"י כך שנגדיר עבורה משתמר, ונוכיח שערכו true בכל רגע נתון
- להוכחה פורמלית (בעזרת לוגיקה) יש חשיבות מכיוון שהיא מנטרלת את **דו המשמעיות** של השפה הטבעית וכן היא לא מניחה דבר על **אופן השימוש** בתוכנה

זהו אינו "דיון אקדמי"

להוכחת נכונות של תוכנה חשיבות גדולה במגוון רחב של יישומים

לדוגמא:

בתוכנית אשר שולטת על בקרת הכור הגרעיני נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:

```
plutoniumLevel < CRITICAL_MASS_THRESHOLD
```

בתוכנית אשר שולטת על בקרת הטיסה של מטוס נוסעים נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:


```
(cabinAirPressure < 1)
```

```
$implies airMaskState == DOWN
```

נרצה להשתכנע כי בכל רגע נתון בתוכנית לא יתכן כי המשתמר אינו `true`

הוכחת נכונות של טענה

■ ננסה להוכיח תכונה (אינואריאנטה, משתמר) של תוכנית פשוטה. ערך המשתנה counter שווה למספר הקריאות לשרות $m()$


```
/** @inv counter == #calls for m() */
public class StaticMemberExample {

    public static int counter; //initialized by default to 0

    public static void m() {
        counter++;
    }
}
```

■ נוכיח זאת באינדוקציה על מספר הקריאות ל- $m()$, עבור כל קטע קוד שיש בו התייחסות למחלקה `StaticMemberExample`

"הוכחה"

- מקרה בסיס ($n=0$): אם בקטע קוד מסוים אין קריאה למתודה $m()$ אזי בזמן טעינת המחלקה `StaticMemberExample` לזיכרון התוכנית מאותחל המשתנה `counter` לאפס. והדרוש נובע.
- הנחת האינדוקציה ($n=k$): נניח כי קיים k טבעי כלשהו כך שבסופו של כל קטע קוד שבו k קריאות לשרות $m()$ ערכו של `counter` הוא k .

"הוכחה"

צעד האינדוקציה ($n=k+1$): נוכיח כי בסופו של קטע קוד עם $k+1$ קריאות ל $m()$ ערכו של counter הוא $k+1$

הוכחה: יהי קטע הקוד שבו $k+1$ קריאות ל $m()$.

נתבונן בקריאה האחרונה ל- $m()$. קטע הקוד עד לקריאה זו הוא קטע עם k קריאות בלבד. ולכן לפי הנחת האינדוקציה בנקודה זו $counter==k$.

בעת ביצוע המתודה $m()$ מתבצע $counter++$ ולכן ערכו עולה ל $k+1$. מכיוון שזוהי הקריאה האחרונה ל $m()$ בתוכנית, ערכו של counter עד לסוף התוכנית ישאר $k+1$ כנדרש.
מ.ש.ל.

דוגמא נגדית

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.counter++;  
    }  
}
```


- מה היה חסר ב"הוכחה" בשקף הקודם?
- לא לקחנו בחשבון שניתן לשנות את `counter` גם מחוץ למחלקה שבה הוגדר
- כלומר, נכונות הטענה תלויה באופן השימוש של הלקוחות בקוד
- לצורך שמירה על הנכונות יש צורך למנוע מלקוחות המחלקה את הגישה למשתנה `counter`

נראות פרטית (private visibility)

הגדרת משתנה או שרות כ `private` מאפשרים גישה אליו רק מתוך המחלקה שבה הוגדר:

```
/** @inv counter == #calls for m() */
public class StaticMemberExample {

    private static int counter; //initialized by default to 0

    public static void m() {
        counter++;
    }
}
```

```
public class CounterExample {

    public static void main(String[] args) {
        StaticMemberExample.m();
        StaticMemberExample.m();
        StaticMemberExample.counter++;
        System.out.println("main(): m() was called " +
            StaticMemberExample.counter + " times");
    }
}
```

הסתרת מידע והכמסה

- שימוש ב- **private** "תוחם את הבאג" ונאכף על ידי המהדר

- כעת אם קיימת שגיאה בניהול המשתנה **counter** היא לבטח נמצאת בתוך המחלקה **StaticMemberExample** ואין צורך לחפש אותה בקרב הלקוחות (שעשויים להיות רבים)

- תיחום זה מכונה **הכמסה** (encapsulation)

- את ההכמסה הישגנו בעזרת **הסתרת מידע** (information hiding) מהלקוח

- בעיה – ההסתרה גורפת מדי - כעת הלקוח גם לא יכול לקרוא את ערכו של **counter**

גישה מבוקרת

- נגדיר מתודות גישה ציבוריות (`public`) אשר יחזירו את ערכו של המשתנה הפרטי

המשתמר הוא חלק מהחוזה של הספק כלפי הלקוח ולכן הוא מנוסח בשפה שהלקוח מבין

```
/** @inv getCounter() == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {  
  
    private static int counter;  
  
    public static int getCounter() {  
        return counter;  
    }  
  
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```


גישה מבוקרת

הלקוחות ניגשים למונה דרך המתודה שמספק להם הפסק

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        // StaticMemberExample.counter++; - access forbidden  
  
        System.out.println("main(): m() was called " +  
            StaticMemberExample.getCounter() + "  
times");  
    }  
}
```

משתמר הייצוג

- ראינו שימוש בחוזה של מחלקה כדי לבטא בצורה מפורשת את גבולות האחריות עם לקוחות המחלקה
- אולם, ניתן להשתמש במתודולוגיה של "עיצוב ע"פ חוזה" גם "לצורכי פנים"
- כשם שהחוזה מבטא הנחות והתנהגות בצורה פורמלית יותר מאשר הערות בשפה טבעית, כך ניתן להוסיף טענות בולאניות לגבי היבטים של המימוש
- כדי שלא לבלבל את הלקוחות עם משתמר המכיל ביטויים שאינם מוכרים להם, נגדיר **משתמר ייצוג** המיועד לספקי המחלקה בלבד

משתמר הייצוג

- משתמר ייצוג (representation/implementation invariant) הוא בעצם משתמר המכיל מידע פרטי (private) לדוגמא: ■

```
/** @inv getCounter() == #calls for m()
 *  @imp_inv counter == #calls for m()
 */
public class StaticMemberExample {

    private static int counter;

    public static int getCounter() {
        return counter;
    }
}
```

תנאי בתר ייצוגי

■ גם בתנאי בתר עלולים להיות ביטויים פרטיים שנרצה להסתיר מהלקוח:

```
/** @imp_post isIntialized */  
public static void init()  
/* isInitialized is private, while isInitialized() is  
public */
```

■ אבל לא בתנאי קדם של מתודות ציבוריות

■ מדוע?

מתודות עזר

- ניתן למנוע גישה לשרות ע"י הגדרתו כ `private`
- הדבר מאפיין שרותי עזר, אשר אין רצון לספק לחשוף אותם כלפי חוץ
- סיבות אפשריות להגדרת שרותים כפרטיים:
 - השרות מבצע חלק ממשימה מורכבת, ויש לו הגיון רק במסגרתה (לדוגמא שרות שנוצר ע"י חילוץ קטע קוד למתודה, `extract` (method
 - השרות מפר את המשתמר ויש צורך לתקנו אחר כך
 - הספק מעוניין לייצא מספר שרותים מצומצם, וניתן לבצע את השרות הפרטי בדרך אחרת
 - השרות מפר את רמת ההפשטה של המחלקה (לדוגמא `sort` המשתמשת ב `quicksort` כמתודת עזר)

נראות ברמת החבילה (package friendly)

- כאשר איננו מציינים הרשאת גישה (נראות) של תכונה או מאפיין קיימת ברירת מחדל של **נראות ברמת החבילה**

- כלומר ניתן לגשת לתכונה (משתנה או שרות) אך ורק מתוך מחלקות שבאותה החבילה (package) כמו המחלקה שהגדירה את התכונה

- ההיגיון בהגדרת נראות כזו, הוא שמחלקות באותה החבילה כנראה נכתבות באותו ארגון (אותו צוות בחברה) ולכן הסיכוי שיכבדו את המשתמרים זו של זו גבוה

- נראות ברמת החבילה היא יצור כלאיים לא שימושי:

- מתירני מדי מכדי לאכוף את המשתמר

- קפדני מדי מכדי לאפשר גישה חופשית

הוכחת החוזה

- נוסף על הוכחת נכונות המשתמר, נרצה להוכיח כי החוזה של כל אחת מהמתודות מתקיים
 - כלומר בהינתן שתנאי הקדם מתקיים נובע תנאי האחר
- מבנה הוכחות אלו כולל בדיקת כל המקרים האפשריים או הוכחה באינדוקציה (בדומה למה שראינו בהוכחת המשתמר)
 - אנו מניחים כי תנאי הקדם מתקיים בכניסה לשרות ומוכיחים כי תנאי האחר מתקיים ביציאה מהשרות
- להוכחות כאלו יש חשיבות בבניית אמינות לספריות תוכנה, בפרט אם הם משמשות במערכות חיוניות
- דוגמאות לכך ניתן למצוא בקובץ הדוגמאות באתר הקורס – "הוכחת נכונות של שרותים"

נכונות של מחלקות

■ קיימות כמה גישות לפיתוח של קוד בד בבד עם המפרט שלו (specification) – בקורס נציג שילוב של שתיים מהן

■ פרט לציון החוזה של כל שרות (פונקציה) ושל המחלקה כולה בעזרת טענות בולאניות (DbC - Design by Contract) נגדיר לטיפוס הנתונים **מצב מופשט ופונקצית הפשטה**

הגדרת מחסנית של שלמים

■ נרצה להגדיר מבנה נתונים המייצג מחסנית של מספרים שלמים עם הפעולות:
push, pop, top, isEmpty

■ מחסנית היא מבנה נתונים העובד בשיטת LIFO
■ כפי שעובד מקרר, ערמת תקליטורים או מחסנית נשק

```
StackOfInts s1 = new StackOfInts();  
System.out.println("isEmpty() == " + s1.isEmpty()); // true  
s1.push(1);  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 1  
s1.push(2);  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 2  
s1.pop();  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 1  
System.out.println("isEmpty() == " + s1.isEmpty()); // false
```

מה יקרה אם כעת ננסה
לבצע `s1.top()` ?

■ נציג חוזה לטיפוס הנתונים המופשט המחסנית

```
public class StackOfInts {
```

```
/**
```

```
 * @post isEmpty() , "The constructor creates an empty stack"
 */
```

```
public StackOfInts() { ... }
```

```
/** returns top element
```

```
 * @pre !isEmpty() , "can't top an empty stack" */
```

```
public int top() { ... }
```

```
/** returns true if stack is empty */
```

```
public boolean isEmpty() { ... }
```

```
/** removes top element
```

```
 * @pre !isEmpty() , "can't pop an empty stack" */
```

```
public void pop() { ... }
```

```
/** adds x to the stack as top element
```

```
 * @post top() == x , "x becomes top element"
```

```
 * @post !isEmpty() , "Stack can't be empty" */
```

```
public void push(int x) { ... }
```

```
}
```

בעיה: החוזה שטחי ואינו מבטא את מהות הפעולות

הצעה לפתרון: נוסף עוד
שאלתה count() שתחזיר
את מספר האברים
שבמחסנית

```
package il.ac.tau.cs.software1.lec4;
```

```
/** @inv count() >= 0 */  
public class StackOfInts {
```

```
/**  
 * @post isEmpty() , "The constructor creates an empty stack" */  
public StackOfInts() { ... }
```

```
/** returns top element  
 * @pre !isEmpty() , "can't top an empty stack" */  
public int top() { ... }
```

```
/** returns true if stack is empty
```

```
 * @post $ret == (count() == 0) */  
public boolean isEmpty() { ... }
```

```
/** removes top element  
 * @pre !isEmpty() , "can't pop an empty stack"
```

```
 * @post count() == $prev(count()) - 1 */  
public void pop() { ... }
```

```
/** adds x to the stack as top element  
 * @post top() == x , "x becomes top element"  
 * @post !isEmpty() , "Stack can't be empty"
```

```
 * @post count() == $prev(count()) + 1 */  
public void push(int x) { ... }
```

```
/** returns the number of elements in the stack*/  
public int count() { ... }
```

```
}
```

הפתרון בעייתי

- המתודה `count()` אינה חלק מהקונספט של מחסנית
- גם בעזרתה לא ניתן לתאר את המהות שבפעולות
- עדיף היה לשמור את ההשפעה על `count` לחוזה המימוש של המחלקה
- ננסה לחשוב על תאור מופשט (פשטני, פשוט) של טיפוס הנתונים כדי שנוכל על פיו לתאר את משמעות 5 הפעולות

ניסוח המצב המופשט

- ננסח את הטיפוס שאותו רוצים להגדיר בצורה מדוייקת, פשטנית, אולי מתמטית אבל לא בהכרח (לפעמים תרשים יכול להיות פשוט יותר ומדויק לא פחות)
- כל התכונות ינוסחו במונחי התאור המופשט. החוזה של שרותי המחלקה יבוטא בעזרת התמרות או מאפיינים של המצב המופשט
- לאחר בחירת מימוש נציג **פונקציות הפשטה** שתמפה כל טיפוס קונקרטי (עצם בתוכנית) למצב מופשט בהתאם לייצוג שבחרנו
- כדי להוכיח את **נכונות המימוש** נוכיח כי המימושים של כל השרותים עקביים (consistent) עם המצב המופשט
- מסוברך? דווקא פשוט. פשטני.

```

/** @abst (i1, i2, ... , in) or () for the empty stack */
public class StackOfInts {

    /** @abst AF(this) == () */
    public StackOfInts(){

        /** @abst $ret == i1 */
        public int top(){

            /** @abst $ret == (AF(this) == ()) */
            public boolean isEmpty()

                /** @abst AF(this) == (i2, i3, ... , in) */
                public void pop()

                    /** @abst AF(this) == (x, i1, ... , in) */
                    public void push(int x)

                        /** @abst $ret == n */
                        public int count()

}

```

מצב וערך מוחזר במונחים מופשטים

- עבור פקודות, התיאור מציין מהו המצב המופשט החדש, לאחר ביצוע הפקודה

```
@abst AF(this) == (i2, i3, ... , in)
```

- עבור שאילתות, התיאור מציין מהו הערך יוחזר

```
@abst $ret == i1
```

- שאילתא אינה משנה את המצב

- הכל ביחס למצב המופשט שהיה לפני השרות, כפי שמופיע בראש המחלקה

```
@abst (i1, i2, ... , in)
```


מצב מופשט ועצם מוחשי

■ בהינתן מפרט (חוזה + מצב מופשט) ייתכנו כמה מימושים שונים שיענו על הדרישות

■ בחירת המימוש מביאה בחשבון הנחות על אופן השימוש במחלקה

■ בחירת המימוש מונעת משיקולי יעילות, צריכת זיכרון ועוד

מימוש אפשרי ל StackOfInts

```
package il.ac.tau.cs.software1.lec4;

public class StackOfInts {

    public static int DEFAULT_STACK_CAPACITY = 10;

    private int [] rep;
    private int count;

    public StackOfInts() {
        count = -1;
        rep = new int[DEFAULT_STACK_CAPACITY];
    }
}
```

מימוש אפשרי ל StackOfInts (המשך)

```
public int top(){  
    return rep[count];  
}
```

```
public boolean isEmpty(){  
    return count == -1;  
}
```

```
public void pop(){  
    count--;  
}
```

```
public int count(){  
    return count + 1;  
}
```

מימוש אפשרי ל StackOfInts (המשך 2)

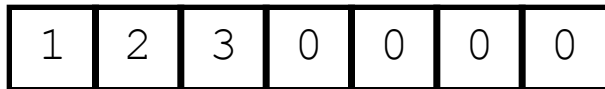
```
public void push(int x) {
    if (count == rep.length - 1)
        enlargeRep();
    count++;
    rep[count] = x;
}

/** allocate storage space in rep */
private void enlargeRep() {
    int [] biggerArr = new int[rep.length * 2];
    System.arraycopy(rep, 0, biggerArr, 0, rep.length);
    rep = biggerArr;
}
}
```

מימוש חלופי ל StackOfInts

■ במימוש שראינו בחרנו לייצג את הנתונים בעזרת מערך

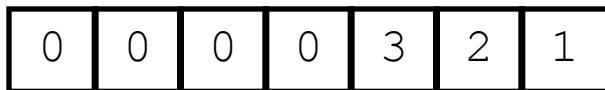
■ מילאנו את האברים מהמקום ה-0 ואילך ורוקנו את האיברים מהמקום האחרון קדימה ע"י הקטנת count

↑
count

■ יכולנו לנקוט גישה אחרת:

■ למלא את האברים מהמקום האחרון לראשון ולרוקן אותם ע"י הגדלת count

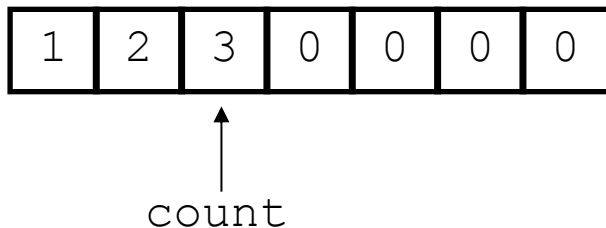

↑
count

מימוש חלופי ל StackOfInts

- כותב המחלקה StackOfInts מטפל בהגדלת המערך כאשר הוא מתמלא

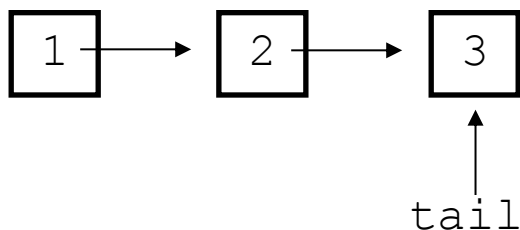
- בעזרת הפונקציה הפרטית enlargeRep המקצה מקום חדש כפול ומעתיקה את המערך לשם

- יכולנו לנקוט גישות אחרות:

- להשתמש ברשימה מקושרת של תאים

- להשתמש במבני נתונים הגדלים דינאמית

שימוש ב-private להפחתת התלות לקוח-ספק

- כאשר אין גישה לשדות פנימיים של המחלקה יכול הספק להחליף בהמשך את מימוש המחלקה בלי לפגוע בלקוחותיו
- למשל אם נרצה בעתיד להחליף את המערך ברשימה מקושרת או להחליף את סדר הכנסת האברים
- שדה מופע שנחשף ללקוחות (שאינו private) יהיה חייב להיות נגיש להם ובעל ערך עדכני בכל גירסה עתידית של המחלקה כדי לשמור על תאימות לאחור של המחלקה
- לכן תמיד נסתיר את הייצוג הפנימי מלקוחותינו

פונקצית ההפשטה

- ראינו כי קיימות דרכים רבות לייצג (לממש) מחלקה
- בחירת הייצוג נקרא **שלב העיצוב** או **שלב התיכון** של המחלקה (design phase)
- לאחר שבחרנו ייצוג למחלקה אנו צריכים להיות עקביים במימוש כדי שהמימוש יהיה תואם למפרט
- לצורך כך עלינו לנסח **פונקצית הפשטה**, **AF**, הממפה מימוש קונקרטי (ייצוג בזיכרון התוכנית, **this**) למצב מופשט **AF(this)**
- פונקצית ההפשטה היא במובנים רבים **התהליך ההופכי לתהליך העיצוב**

פונקצית ההפשטה ל StackOfInts

$$AF(this) \equiv (x_1, \dots, x_n) \quad s.t.: \forall i = 1..n : x_i = rep[count + 1 - i], \\ n = count + 1$$


```
/** @abst $ret == i1 */  
public int top(){  
    return rep[count];  
}
```

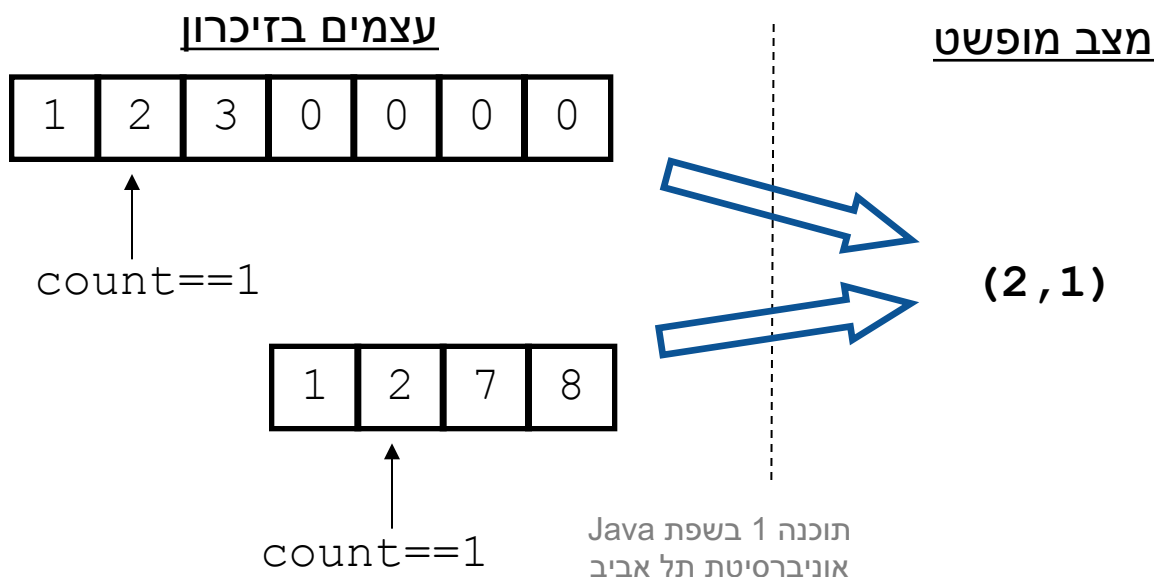
תזכורת:

הסימון i_1 מתייחס לאיבר העליון במחסנית, והמיקום שלו במערך `rep` הוא `count`

פונקצית ההפשטה אינה חד-חד ערכית

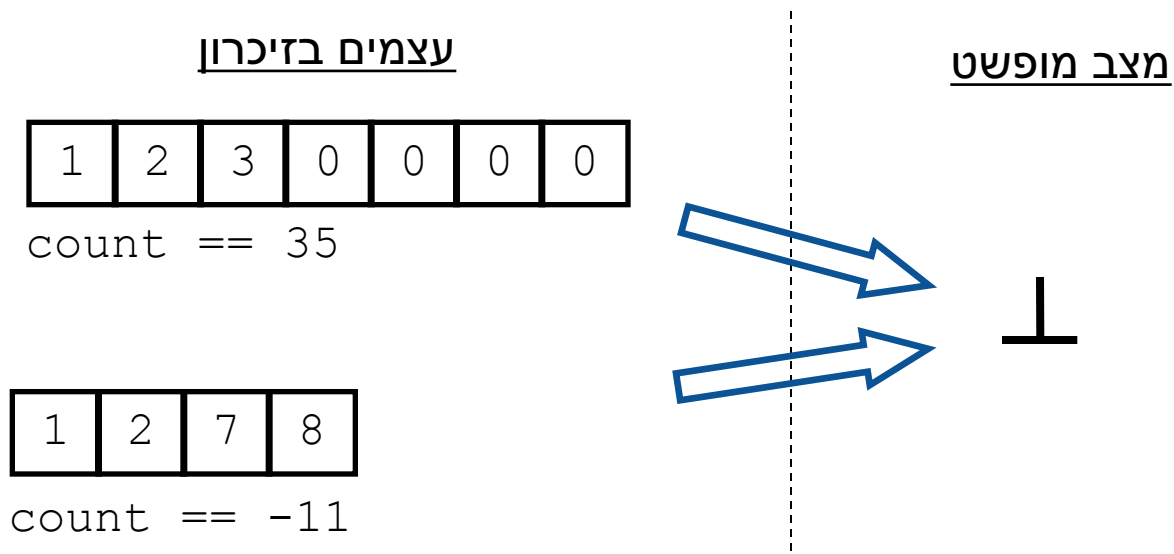
■ פונקצית ההפשטה בדרך כלל אינה חד-חד ערכית
כלומר היא many to one:

■ בהינתן מימוש של מחלקה יתכנו עצמים במצבים מוחשיים שונים (תמונת זיכרון שונה, concrete state) אשר ימופו לאותו מצב מופשט

פונקצית ההפשטה אינה מלאה

- קיימים מצבים מוחשיים שאינם חוקיים, כלומר לא ניתן למפות אותם לאף מצב מופשט תקין

מְשֵׁתָמֶר הַיִּיצוּג revisited

- מכיוון שעצם אמור לייצג בכל רגע נתון מצב מופשט כלשהו, צריכים להתקיים אילוצים מסוימים על הערכים של שדותיו
- אילוצים אלו נקראים משתמר הייצוג (representation invariant) והם צריכים להתקיים "תמיד". כלומר:
 - בסיום הבנאי
 - בכניסה לכל שירות ציבורי וביציאה מכל שירות ציבורי

הוכחת נכונות של מחלקה

- **שלב א':** נוכיח כי כאשר נוצר עצם חדש, הוא מקיים את משתמר הייצוג
- **שלב ב':** עבור כל שירות במחלקה נוכיח: אם מתקיים בכניסה לשירות תנאי הקדם וגם המשתמר מתקיים, אזי ביציאה מהשירות מתקיים תנאי האחר וגם המשתמר מתקיים
- **שלב ג':** נוכיח כי פרט לשירותים של המחלקה, אין בתוכנית קוד שעשוי להפר את המשתמר אם הוא כבר מתקיים
- בדוגמא שלנו – אף אחד לא יכול 'להתעסק' עם `rep` ו-`count` מחוץ למחלקה

משתמר הייצוג של StackOfInts

```
/** @imp_inv count < rep.length
 *   @imp_inv count >= -1
 *   @imp_inv top() == rep[count]
 *   @imp_inv isEmpty() == (count==-1)
 */
public class StackOfInts {
```

הוכחת נכונות של מחלקה

■ אולם לא מספיק להראות כי השרותים משרים על העצמים ערכים חוקיים, צריך גם להראות כי כל השרותים עושים מה שהם צריכים לעשות

■ כלומר מימוש השרותים עקבי עם ההפשטה שנבחרה

■ נכונות של שרות (פקודה) $m()$:

■ בהינתן מצב מופשט as ופקודה $m()$ המתמירה אותו למצב מופשט as' צריך להתקיים כי עבור עצם עם מצב מוחשי cs (הממופה ל- as) השרות $m()$ מעביר אותו למצב cs' הממופה ל- as'

$$AF(cs.m()) == AF(cs).Spec_m()$$

נכונות המימוש

■ כלומר שני המסלולים בתרשים שקולים:

